

ANABİLİM EĞİTİM KURUMLARI

ÜSTÜN
YETENEKLİLERDE
BENLİK ALGISI VE
EBEVEYNLERE
ÖNERİLER

ÜSTÜN YETENEKLİLERDE BENLİK ALGISI VE EBEVEYNLERE ÖNERİLER

Üstün yetenekli öğrenciler; özel akademik beceriler, liderlik becerisi, genel entelektüel beceriler, görsel-uygulamalı sanatlar, yaratıcı/ üretici düşünme ve psiko motor beceriler gibi birçok alanda yüksek performans kapasitesine sahiptirler (Davis& Rimm, 2004). Şüphesiz ki içinde buldukları eğitim süreci, üstün yetenekli öğrencilerin akademik ve psiko-sosyal yanlarını da etkilemektedir. Özellikle benlik kavramının ve öz-yeterlik inançlarının gelişiminde, okul ortamının ve akademik yaşantıların oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Woolfolk'a (1998) göre erken çocukluk dönemlerinden itibaren gelişmeye başlayan benlik kavramının oluşumunda hem içsel hem de dışsal (sosyal) karşılaştırmalar oldukça etkilidir. Bong ve Skaalvik (2003) de bireylerin kendi performanslarını hem kendi standartları ile hem de yaşlıları ile karşılaştırma eğiliminde olduklarından, özellikle kendileri için önemli olan kişilerden (ebeveyn, arkadaş, öğretmen vb.) aldıkları sözel ya da sözel olmayan geri bildirimlerle benlik oluşumlarında bazı yargılara ulaştıklarını savunurlar.

Benlik algısı bir kişinin kendisiyle ilgili benimsediği imajdır. Bu imaj kimi zaman kişinin kendisini değerli bulması, onaylaması, kabul etmesi ve güven duyması gibi olumlu duygularla dolu iken; kimi zaman ise suçluluk, aşağılık, değersizlik gibi olumsuz duygularla da doldurulmuş olabilir. Benlik algısının oluşumu iki yaş itibariyle başlar ve yaşam boyu devam eder. İki yaş itibariyle çocuklar, kendilerine gösterilen davranışları, tutumları, söylenen sözleri içselleştirerek benimserler. Böylelikle benlik algıları olumlu veya olumsuz olarak oluşmaya başlar. Çocuğun benlik algısının oluşmasında, öncelikli rol ebeveynlere düşerken bu sırayı yakın çevre ve okul takip etmektedir.

Üstün yeteneklilerin benlik kavramlarına ilişkin yapılan çalışmalarda farklı görüşlere rastlanmaktadır. Hoge& Renzulli (1993) ve McCoach& Siegle (2003)'ye göre sahip olunan yeteneklerin herkes tarafından görülebilen başarılarla dönüşmesi üstün yetenekliler üzerinde olumlu bir etki yaratır. Bununla birlikte üstün yetenekli bireyler sahip oldukları yüksek zihinsel potansiyelleri sayesinde karşılaştıkları olumsuzluklarla daha kolay baş edebileceğinden; bu bireylerin benlik kavramlarının normal bireylerden daha yüksek olması beklenir. Bazı araştırmacılar üstün yetenekli öğrencilerin benlik kavramlarının gruba göre değişiklik gösterebileceğini belirtmişlerdir. "Büyük balık-küçük havuz etkisi" olarak adlandırılan bir görüşe göre, normal öğrenciler arasında sürekli yüksek başarı gösteren üstün yetenekli öğrenciler, oldukça yüksek akademik benlik algısına sahipken; kendileri gibi üstün yetenekli olanlar arasında her zaman yüksek başarı sergileyemedikleri için benlik algılarını olumsuz yönde şekillendirebilirler (Marsh& Hau, 2003).

Hollingworth (1926) çalışmalarında mükemmeliyetçiliği, ilk defa üstün yetenekli bireylerin duygusal özelliklerinden biri olarak kabul etmektedir. Davis'e (2006) göre üstün yetenekli mükemmeliyetçi bireyler, her zaman daha iyisinin yapılabileceğine inandıkları için performanslarından çoğu zaman memnun olmamaktadırlar.

Rice, Ashby ve Slaney (1998), mükemmeliyetçiliği uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik olmak üzere iki gruba ayırmışlardır. Uyumlu mükemmeliyetçilerin ulaşmayı hedefledikleri yüksek standartları bulunmakta ve bu hedeflere ulaşmak için belirli bir plan çerçevesinde yol almaktadırlar. Bu gruba giren mükemmeliyetçilerin motivasyonları ile birlikte başarı oranları da genellikle yüksek olmakta ve böylelikle olumlu bir benlik algısı geliştirmektedirler. Uyumsuz mükemmeliyetçiler ise kendilerine gerçekçi olmayan yüksek standartlar ve hedefler belirlemekte, bu hedeflere ulaşma konusunda endişe duymakta ve yapamayacaklarını hissettikleri anda çalışmalarını ertelemektedir. Bu gruba giren mükemmeliyetçi bireylerin kaygı düzeyleri ve depresyona girme riskleri yüksek ve benlik algıları da genellikle olumsuzdur.

Üstün yetenekli çocuklarda benlik algısını olumlu yönde geliştirmek için ebeveynler ne yapmalı?

Yard. Doç. Dr. Oktay Aydın'a göre her çocuğun bir başarı hikâyesine ihtiyacı vardır. Bu noktada ebeveynlerin dikkat etmesi gereken hususları şu şekilde sıralayabiliriz.

- **Çocuğun özellikle güçlü alanları gözden kaçırılmamalıdır:** Çocuğun güçlü olduğu alanlar gözlemlenmeli ve özellikle güçlü olduğu alanlarda sık sık kendini ifade etme, bir şeyler üretme şansı verilmelidir.
- **Başarısızlıkların üstünde çok fazla durulmamalıdır:** Eğer çocuk belli bir konuda istenen performansı gösterememişse, onun üzerinde uzun uzun durulmamalıdır. Elbette ki başaramadığı şeylerle ilgili konuşulabilir, ipuçları verilebilir, öneriler geliştirilebilir. Ancak başarısızlık algısının güçlenmesine yol açacak şekilde konunun altı çizilmemelidir.
- **Başarı dosyası hazırlanmalıdır:** Çocukların ürünlerini içeren bir dosya/pano hazırlanmalıdır. Burada çocuk kendi seçtiği ve istediği ürünleri saklayabilmeli ve sergileyebilmelidir. Yaptığı bu çalışmalar hakkında çocuğun kendi istediği zamanlarda konuşma yapılmalı; bunları hangi duygularla yaptığı, kendisi için ne anlam ifade ettiği sorulmalı ve özellikle dile getirdiği olumlu duygu ve düşünceler desteklenmelidir.

Kendi hayallerine ulaşamamış anne babaların yaptıkları en büyük yanlış, hayallerine çocukları aracılığıyla ulaşmaya çalışmaktır. "Ben doktor olamadım ama oğlum olacak" düşüncesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Bazı mükemmeliyetçi aileler ise neredeyse çocuklarının emekliliğine kadar, bütün hayat planını hazırlamıştır. Bu ailelerde çocuk zaman zaman oyun oynamasına izin verilen bir robottan farksızdır. Özellikle olumlu benlik algısı gelişimi için çocuğun destekleyici, kabul eden, koşulsuz sevgi ve güvenin olduğu bir ailede büyümesi gerektiği unutulmamalıdır.

Kaynakça:

- Aydın, O. (2015, 17 Aralık). 'Her çocuğun bir başarı hikâyesine ihtiyacı var' www.gazetevatan.com
- Bong, M. & Skaalvik, E.M. (2003). Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really?, *Educational Psychology Review*, 15 (1), 1-40.
- Davis, G.A. (2006). *Gifted children and gifted education: a practical guide for teacher and parents*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press, Inc.
- Davis, G. & Rimm, S. (2004). *Education of the Gifted and Talented (5th Ed.)*, Boston: Pearson Education.
- Hoge, D. R. & Renzulli, S. J. (1993). Exploring the link between giftedness and self-concept, *Review of Educational Research*, 63 (4), 449-465.
- Hollingworth, L.S. (1926). *Gifted children: their nature and nurture*. New York: Macmillan
- Marsh, H. W. & Hau, K. (2003). Big-fish-little-pond effect on academic self concept: A cross cultural (26-country) test of negative effects of academically selective schools, *American Psychologist*, 58, 364-376.
- McCoach, D. B & Siegle, D. (2003). The structure and function of academic self-concept in gifted and general education students, *Roeper Review*, 25 (2), 61-65
- Rice, K.G., Ashby, J.S. & Slaney, R. (1998). Self esteem as a mediator between perfectionism and depression: A structural equations analysis. *Journal of Counselling Psychology*, 45, 393-398.
- Woolfolk, A. E. (1998). *Educational Psychology (7. Baskı)*. Boston: Allyn and Bacon.